

KÖZLEMÉNYEK

PETER UNWIN

GÖRGEI TÉLI HADJÁRATA

Egy elfelejtett hősköltemény új előadásban

A Habsburg Birodalomban, mint egész Európában, 1848 a forradalmak éve volt. A Habsburgok lépésről lépésre felülkerekedtek a bécsi diákokon, Prága polgárain és az itáliai nacionalistákon. Magyarországhoz több időre volt szükség, noha 1848 decemberére a császári főparancsnok, Windisch Graetz Budapest alatt állt.

Kossuth, Magyarország karizmatikus vezetője, nem könnyítette meg tábornokai dolgát. Feladatukká tette, hogy vívjanak döntő csatát Budapest előtt, azonban hadseregük és a főváros épségének kockáztatása nélkül. Ugyanakkor ő a kormányhivatalokkal, az országgyűléssel, az államkincstárral és a hadianyaggyárakkal együtt Kelet-Magyarországra, Debrecenbe települt, ám erről is elmulasztotta tájékoztatni katonai vezetőit. A tábornokok, mivel úgy érezték, magukra hagyták és kijátszották őket, visszavonták a hadsereget a Duna mögé és ellenállás nélkül hagyták, hogy Windisch Graetz birtokába vegye Budapestet. Ebben a pillanatban úgy tűnt, Kossuth rétorikája ellenére minden elveszett. A magyar hadsereg főparancsnoka azonban, a harminc éves, huszárcapitányból tábornokká előlépett Görgei Artúr olyan hadműveletbe kezdett, amely saját kormányát éppúgy meghökkentette, mint az ellenséget és olyan helyet vívott ki ezáltal magának a hadtörténelemben, mint Stonewall Jackson a Shenandoah-völgyi hadjáratával.

Ez a hadművelet mindig is nagy hatást gyakorolt rám és mielőtt 1986 májusá-megváltam volna budapesti brit nagyköveti beosztásomtól, segítséget kértem a Magyar Néphadseregtől, hogy egy magyar hadtörténész kíséretében végigkövethessem Görgei menetvonalát.

Kossuth és Windisch Graetz egyaránt azt várták, hogy Görgei kelet felé vonul vissza: a Tisza vonalán megtámaszkodva védelmezhetne volna Debrecen. Küldött is egy csekélyebb egységet abba az irányba, maga azonban, azt követően, hogy 1849. január 6-án utoljára Vácnál bukkant fel, 30 kilométernyire Budapesttől, északnak fordult, a ma Szlovákiához tartozó hegység felé. 16 000 embere volt, túlnyomóan kiképzetlen katonák, négy hadosztályban, tapasztalatlan parancsnokok vezetése alatt. Görgei maga Magyar Királyi Feldunai Hadseregnek nevezte ezt az erőt.

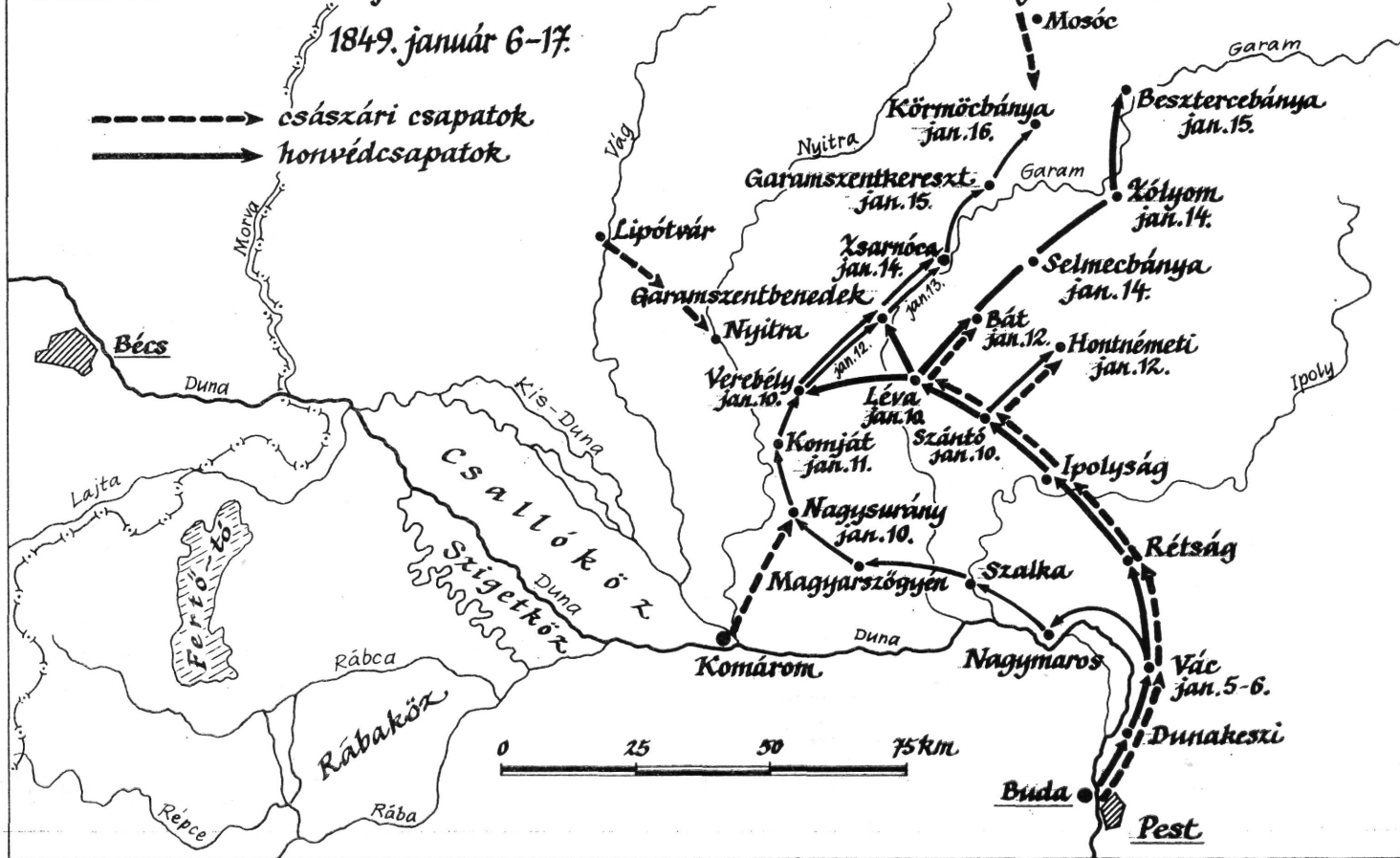
Windisch Graetz úgy cselekedett, ahogy Görgei várta. Ahelyett, hogy Debrecen felé nyomult volna, tévovázni kezdett és a Feldunai Hadsereg után menesztett egy hadosztályt, mely illő távolságból követte és szemmel tartotta mozdulatait.

A Dunától északra eltávolodván azonban Görgei hirtelen nyugatnak fordult, hogy Lipótvár (Leopoldov) ostromzárának feloldásával Bécset fenyegethesse. Másik lehetősége az volt, hogy — dél felé fordulva — felmenti Komáromot, ami által elvághatja Windisch Graetz duna-menti utánpótlási vonalát Bécs és Budapest

1. melléklet

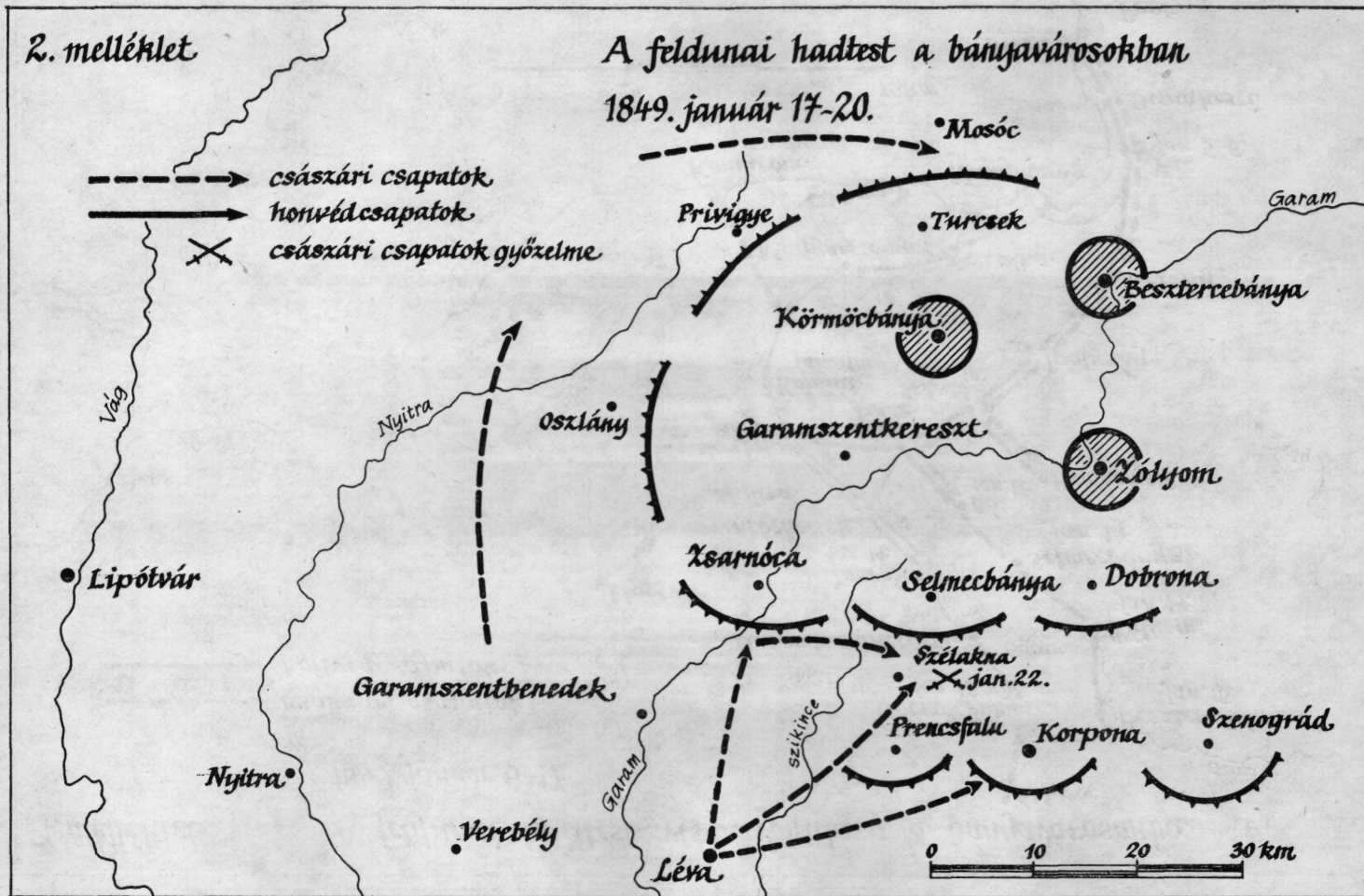
A feldunai hadtest visszavonulása a bányavárosokba

1849. január 6-17.

2. melléklet

A feldunai hadtest a bányavárosokban
1849. január 17-20.

között. Január 10-én azonban Habsburg hadoszlopok állták Görgei kis seregének útját dél, nyugat és észak felől. Ezen a napon, Lévánál (Levice), a magyar főparancsnok úgy határozott, hogy ismét északnak fordul és elsáncolja magát a Beszterce (Banská Bystrica) körüli, arany- és ezüstmányáikról híres hegyi városokban. Abban bízott, hogy ott megpihentetheti és megvédelmezheti csapatait a legkeményebb téli napokban, kiképezheti és újra felszerelheti őket, továbbá, azáltal, hogy állandó fenyegetést jelent Windisch Graetz északi szárnyán, eltérítheti őt attól, hogy keleti irányban mozogjon és kivesse a magyar kormányt Debrecenből.

Görgei súlyos taktikai hibát követett volna el, ha nem ad lehetőséget a Habsburgoknak, hogy felgöngyölítsék saját, Besztercétől délre elhelyezett állásait. A Feldunai Hadsereg helyzete a hegyi bányavárosok térségében több volt, mint kétséges. Ugyanakkor Kossuth, akinek időközben sikerült újra felvennie a kapcsolatokat Görgeivel; újra és újra sürgette őt, hogy hozza hadseregét keletre és csatlakozzék a Debrecent a Tisza vonalára támaszkodva védelmező gyenge magyar erőkhöz. Ez rosszabb volt, mint egy lidérces álom. Görgeinek az utasítás szerint ki kellett vonnia négy hadosztálynyi gyakorlatlan hadseregét a hegyi bányavárosok környéki hevenyészett állásaiból és a tél közepén, az ellenség megfigyelése alatt, a megtámadtatás állandó veszedelemével kellett kelet felé nyomulnia, Habsburg csapatokkal a sarkában. Az előntött utakon az emberek térdig, néha derékig merültek a vízbe. Egyetlen példa is kitűnően mutatja a nehézségeket: Görgei legnyugatibb hadosztálya csak úgy tudott kivonulni Körmöcbányáról (Kremnica), hogy a hadsereg utászai egy használaton kívüli bányavágatot tettek járhatóvá a besztercei hegyek gyomrában.

Január 25-én a Feldunai Hadsereg két oszlopban, oszloponként két hadosztállyal, megindult kelet felé. Görgei az északi oszloppal tartott, a hóborította Magas-Tátrán és Lőcsén (Levoca) át Szepesvár (Spisské Pohradie) felé.

A másik oszlop, amelyet a Bath-ban született, hugenotta származású angol Guyon Richard tábornok vezetett — aki a brit hadseregben kevés perspektívát látott maga előtt, — mintegy 15 mérfölddel délebbre, Iglón (Nová Ves) keresztül menetelt.

A hadsereg előtt négyezer láb magasságú hegylánc emelkedett, melyet csak a Branyszkói hágó tört át. Görgei hadseregének, ha Eperjest (Presov) el akarta érni, hogy délnek fordulván, Kassán (Kosice) keresztül csatlakozzék a Tiszánál álló magyar erőkhöz, át kellett jutnia hágón. A hágó legnagyobb magassága 2500 lábnyi és még ma is számottevő akadálynak számít. 1849-ben az út alig volt több egyszerű szekérvonumnál. A tél ugyanakkor különösen kemény volt. Görgei nem sokra tartotta Guyon katonai képességeit, annál többre határozottságát és bátorságát. Február 5-én parancsot küldött neki, hogy támadja meg a hágót tartó könnyű Habsburg erőket. Ugyanakkor ő, az északi hadoszlop két hadosztályának tisztjeivel megállapodott Lőcsén és éppoly gondtalanul, mint Wellington tisztikara Waterloo előestéjén Brüsszelben, bált rendezett a város szebbkeblű hölgyeinek tiszteletére.

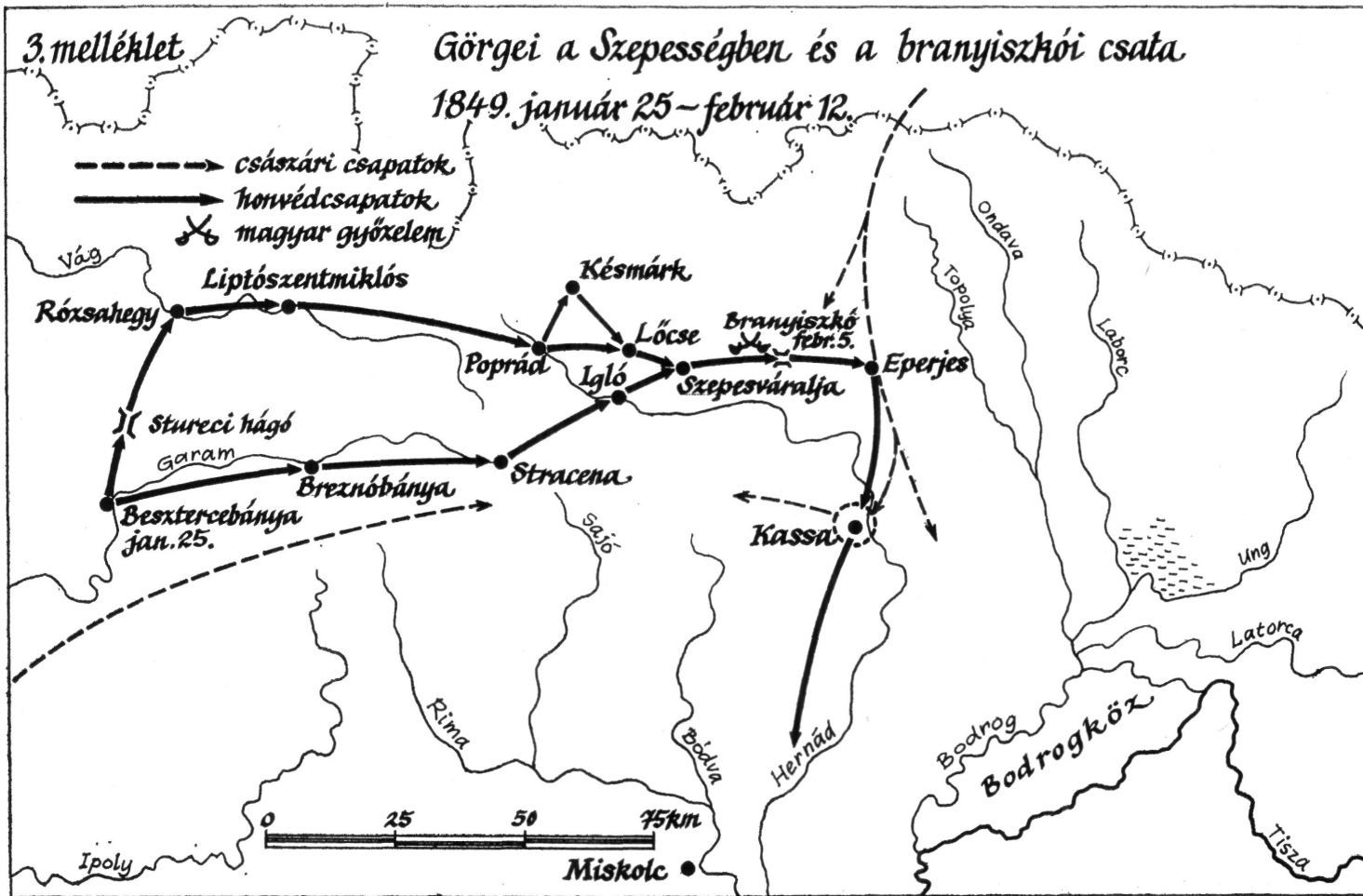
Guyonnak 3500 embere volt egy 2000 fő erejű Habsburg dandárral szemben. 15 mérföldnyi meredek, kanyargós, jeges út állt előttük. Tudta, ha nem sikerül áttörnie a hágón, az egész hadsereg veszélybe kerül. Kürtösöket küldött hát előre kétoldalt azzal az utasítással, hogy fújják a vadászok kürtjeleit és hitessék el a Habsburg csapatokkal, hogy bekerítették őket a szárnyakon. Egyidejűleg — talán abból kiindulva, hogy ha a kalap már túl van a kerítésen, a fej is átjut előbb-utóbb — üzenetet küldött főparancsnokának, hogy a hágót elfoglalta. Aztán megindította a támadást. A Habsburg dandár mintegy fél napig tartó ellenállás után visszahúzódott a hágóról a csúcs mögé. Február 6-án éjjel Guyon huszárai Eperjesen voltak. Megnyílt az út a Tisza felé. Görgei hadoszlopának tisztjei még egyszer és utoljára meghajoltak bájos vendégeik előtt és, kávéval kúrálván ki a katonai szalonspiccet, erőltetett menettel csatlakoztak Guyonhoz. Február 12-re Görgei ott volt, ahová Kossuth parancsolta: egyesítette erőit Klapka gyenge tiszai hadseregével. Csakhogy míg január elején a

3. melléklet

Görgei a Szepességben és a branyiszkói csata

1849. január 25 - február 12.

- > császári csapatok
- > honvédcsapatok
- ✂ magyar győzelem

a hegyekbe kiképzetlen csapatokkal vonult el, egy hónappal később olyan hadsereggel tért onnan vissza, amely háromszáz mérföldet menetelt, a bányavárosokban felszerelkezett, megtanult tűzben manőverezni, számtalan összecsapásban vett részt és a tél közepén leküzdött egy nehéz hágót is. Görgei a tiszai hadsereghez olyan sereggel csatlakozott, mely bízott önmagában és vezérében. A taktikai kezdeményezés a magyaroknál volt.

Elégedetten tapasztalván, hogy Görgei kelet felé húzódik és nem fenyegeti többé utánpótlási vonalait, Windisch Graetz végre maga is megindult Budapest alól a Tisza felé az Alföld északi peremén. A két hadsereg 1849. február 26-án Kápolnánál találkozott, pár mérföldre délkeletre Egertől, a bikavér hazájától. Nagyjából egyenlő erőt képviseltek, mintegy 25—25 000 katonát számláltak. Mind Görgei, mind tábornoktársai úgy vélték, hogy az öreg, zsémbes és határozatlan Dembinszky, a lengyel emigráns tisztből lett főparancsnok személye roppant hátrányt jelent a magyarok számára. Dembinszki a kis Tarna folyócska vonalában, Kápolnától nyugatra bocsátkozott harcba a Habsburg erőkkal. Második harc vonalát azonban elmulasztotta időben előrevonni. Az osztrákok rést találtak a jobbszárnyán, áttörték azt és a zöm felé támadtak. A magyarok szívós harcban kelet és délkelet felé vonultak vissza. Noha a csatát az osztrákok kezén maradt, úgy vélték, taktikai szempontból a csata igen „szoros” volt, erkölcsi szempontból pedig feltétlenül győzelemnek számított, hiszen a kezdetlegesen felszerelt és tétován vezetett magyar hadsereget Görgei tapasztaltsága és a téli hadjáratban összekovácsolódott hadosztályai olyan erővé formálták, amely megállhatta a helyét a reguláris Habsburg csapatokkal szemben. Kápolna után a hadsereg türelmetlensége csak fokozódott Dembinszkiel szemben. Intrika intrikát követett — és a szálakat Görgei tartotta kezében. Voltaképpen — nem hivatalosan — ő volt a főparancsnok. Hét további hónapon át ragyogó hadjáratot vezetett a Habsburgok ellen. Visszafoglalta Budapestet, felmentette Komáromot, Bécsset fenyegette és újra a Felvidéken át vonult vissza. Ekkorra a Habsburgokon már olyannyira eluralkodott a pánik, hogy a cárhoz fordultak, segítene a lázongó magyarokat térdre kényszeríteni. A Felvidékről kiindulva Görgei a szárnyakon támadta meg az előnyomuló orosz erőket. A két birodalom egyesített erejével azonban már nem bírtak a magyarok. Lassan visszavonultak délkelet, a török határ felé. Kossuth török területre távozott, Görgeit diktátorként hagyta hátra az országban.

A diktátor az oroszok előtt letette a fegyvert, akik garantálták személyi biztonságát és amikor átadták őt a Habsburgoknak, a garanciát azok is tiszteletben tartották. 1916-ban bekövetkezett haláláig sok éven át Karinthyban élt száműzetésben. A zűrzavar, a Habsburg álnokság és intrika következtében azonban tábornoktársai más sorsra jutottak. Tizennégyüket 1849 októberében Aradon kivégezték és ezt a bosszúcelekedetet mind a mai napig nem felejtették el Magyarországon. Az a tény, hogy Görgei életben maradt, teljesen lerombolta hírnevét. Lehetett volna a tizenötödik aradi vértanú, ám életben maradt és Kossuth sohasem szűnt meg „Magyarország júdásaként” vádolni őt. Sok magyar mindmáig elátkozza az emléket, lassan azonban a történések, úgy tűnik, visszatérnek a szigorúan vett tényekhez és tisztábban látják például a Kossuthhoz fűződő ellentmondásos viszonyát is. Remélhető, hogy egyszer majd megkapja az őt megillető tiszteletet, részint mint alapvetően becsületes, bár összetett jellemű ember, részint mint ragyogó katonai vezető.

Az utazó manapság kevés támpontot talál magának, ha meg akarja ismerni Görgei 1849 január—februári hadjáratának vonalát. A városok, a hegyek, a mezők, erdők és dombok azonban, amelyek kijelölték útvonalát, ma is megvannak. Olyan kitűnő vezetővel, mint amilyen kísérőm, Bona Gábor volt, könnyen rekonstruálhattam a hadjáratot. Ha pedig egy kicsit letérünk az útvonalról Szepes megyében, meglátogathatjuk azt a falut is, amelyből Görgei származott. Most Toporec a neve. Kedves,

dimbes-dombos vidéken fekszik, erdők, folyócskák, legelők között, 20 kilométernyire a Magas-Tátra csúcsaitól. A vidéke még ma is szinte érintetlen. A falu, Toporc azonban, és különösen a Görgeiek családi fészke, igencsak megszenvedte a huszadik századi fejlődést. A múlt század közepén az írók még idilli jelzőkkel írták le a házat és kertjét. Mára a kertet elnyelte a szántó. A ház — szerény, négyszögletes, kétszintes vidéki kúria — elhagyatott és a pusztulás legvégső stádiumában van. A helyi termelő szövetkezet magas betonpanel-falak közé szorította. A szlovák parasztok különbözőképpen beszéltek róla: egyesek szerint üresen áll, mások úgy tudják, istállónak használják, megint mások szerint iroda... Szomorú roncsa pusztán annak, ami 140 évvel ezelőtt lehetett.

Görgei téli hadjárata azonban újra és újra gondolatokat sugalmaz a hadtörténet-szeknek; bizonyos alapelvek tökéletes megvalósulásának példája: Eltéríthető az ellenség az előrenyomulási szándékától, ha a szárnyain fenyegetik. Visszavonulásra készíthető utánpótlási vonalainak veszélyeztetése, vagy látszólagos veszélyeztetése révén. A katonák és a parancsnokok menet közben is kiképezhetők. Kellő határozottsággal még elégtelenül kiképzett csapatokkal is lehet manőverezni, akár nehéz terep- és időjárási viszonyok között is. Legfőképpen pedig: bizonytalanságba ejthető az ellenség, ha a saját csapatok kikerülnek a látótávolságából; akkor van mód előnyösebb pozíciók szerzésére a saját bázisok védelme érdekében, s ezek birtokában ellentámadást lehet indítani.